

**HAKSIZ VE FAZLA ÖDENMİŞ YAŞLILIK AY-
LIKLARININ İADESİ - SEBEPSİZ ZENGİNLEŞME
KÖTÜ NİYET - İSPAT YÜKÜ**

Yarg.HGK., 19.2.1992, E.1991/10-576, K.1992/76

İşe giriş tarihini doğru olarak bildirmeyen sigortalı, lihtiyetli sayılmaz. Bu nedenle, Sosyal Sigortalar Kurumu, haksız yere fazla ödemiş bulunduğu yaşlılık aylıklarının iadesini isteyebilir.

MK. 2, 3; BK. 61, 63; SSK. 108

Dava: Taraflar arasındaki "tespit" davasından dolayı yapılan yargılama sonunda; Ankara İkinci İş Mahkemesi'nce davanın reddine dair verilen 13.2.1991 gün ve 1989/2560-1991/1002 sayılı kararın incelenmesi davacı vekili tarafından istenilmesi üzerine, Yargıtay Onuncu Hukuk Dairesi'nin 30.5.1991 gün ve 1991/3142-5323 sayılı ilamiyle; "... Davacı 24.9.1982 günlü dilekçesi ile yaşlılık aylığı isteminde bulunduğu ve bu istemin yasaya uygun görülerek, Kurumca 1.10.1982 tarihinde 1345 gösterge üzerinden aylık bağlandığı ve 9.6.1989 tarihine kadar ödemelerin yapıldığı, 9.6.1989 tarihinden sonra ilk işe girişin 7.7.1957 olmayıp 1.6.1959 tarihi olduğunun saptanması üzerine 1345 gösterge üzerinden bağlanan yaşlılık aylığı iptal edilerek 1.6.1989 tarihinden itibaren 700 gösterge üzerinden yaşlılık aylığı bağlandığı, fazla ödenen yaşlılık aylığının, kesilmeye başlandığı uyuşmazlık konusu değildir. Uyuşmazlık, Kurum'un 7 yıl süreyle yanlış ödediği yaşlılık aylığını geri alıp alamayacağı, başka bir anlatımla, davacının yaşlılık aylığı bağlanmasında, Kurum'u yanıltıp yanıltmadığı kötü niyetli olup olmadığı noktasında toplanmaktadır.

Gerçekten, davacı usulüne uygun olarak ve Yasa'nın öngördüğü biçimde, Kurum' a 24.9.1982 tarihinde yaşlılık aylığı bağlanması için başvurmuş ve kurumca kendisine 1.10.1982 tarihinden geçerli olmak üzere yaşlılık aylığı bağlanmış ve 7 yıl süreyle yaşlılık aylığı ödenmiştir. Davacının yaşlılık aylığı bağlanması işleminde Kurum'u yanılttığı giderek kötü niyetli olduğu söylenemez. Zira, belirli bir yaşa gelmiş ve

eğitim düzeyi sınırlı sigortalıdan, 25 yıl öncesine ait ilk işe giriş tarihini hatırlayıp Kurum'a bildirmesinin istenmesinin, hayatın olağan akışına ve yaşam deneyimlerine uygun düşmeyeceği ortadadır. Esasen alınan görev, sigortalı ile ilgili tüm bilgi ve belgeleri elinde bulduran, davalı Kurum'a aittir. Kurum, Anayasa'dan kaynaklanan sosyal güvenlik ödevinin zorunlu sonucu bulunan, gerekli araştırma görevini yapmadan yaşlılık aylığı bağlamış ise, bunun sonuçlarına katlanması gerektiği söz götürmez. Şu duruma göre, davacının iyi niyetli olarak kabul edilmesi, gerektiği ve durumu, bilerek yaşlılık aylığı almadığı, dosya içerisinden anlaşılmaktadır. Kaldı ki, iyi niyet asıldır ve davalı kurum davacının kötüniyetli olduğunu da kanıtlamamıştır. Öte yandan, birçok Yargıtay kararında da anlatımını bulduğu üzere, iyi niyetle zenginleşen kimse zenginleşmenin geri verilmesinden ötürü, zenginleşme hiç olmasaydı bulunacağı durumdan daha kötü duruma düşürülemez. Yaşam deneyimlerine göre, davacının günümüzün koşullarına göre, günü gününe ve kıtı kıtına yaşayan kimse olduğunun kabulü gerekir. Bu durumda, özellikle yanlış ödemelerin geri alınması durumunda, zenginleşme hiç olmasaydı, davacının bulunacağı durumdan daha kötü duruma düşeceği açık seçiktir.

Mahkemece, bu maddi ve hukuki olgular ve özellikle Borçlar Kanunu'nun 63. maddesinin koşullarının olayda oluştuğu gözönünde tutulmaksızın yazılı şekilde hüküm kurulması usul ve yasaya aykırıdır" gerekçesiyle bozularak dosya yerine geri çevrilmekle, yeniden yapılan yargılama sonunda; mahkemece önceki kararda direnilmiştir.

Hukuk Genel Kurulunca incelenerek, direnme kararının süresinde temyiz edildiği anlaşıldıktan ve dosyadaki kağıtlar okunduktan sonra gereği görüldü:

Karar: Davacıya, 15.9.1982 tarihli dilekçesindeki isteği uyarınca, davalı Sosyal Sigortalar Kurumu tarafından, 1345 göstergeden yaşlılık aylığı bağlandığı ve 7 yıl süreyle 4.6.1989 tarihine kadar ödendiği ve işe giriş tarihinin 7.7.1957 tarihli olmayıp, 1.6.1959 tarihi olduğunun belirlenmesi üzerine, işbu aylığın iptaliyle, prim ödeme gün sayısı ve sigortalılık süresine göre, 15.6.1989 tarihinden itibaren 700 göstergeden yeniden aylık ödenmesine ve yanlış aylık bağlamadan doğan ve davacıya ödenmiş bulunan 6.464.758.- TL'nin ayda 42.000 TL'lik taksitler halinde aylığından kesilmesine, 11.7.1989 günü karar verilmiştir. Bunun üzerine davacı, aylığının kesilmesi ve 2. defa bağlanması işlemlerinin iptali ve son aylığın ilk aylığa uygun şekilde değiştirilmesi ve düzeltilmesini ve her ay kesilen 42.000.- TL'nin ihtiyati tedbir olarak durdurulması istekleri ile temyize konu davayı açmıştır.

Uyuşmazlık, haksız ödenen aylıkların, Kurum tarafından sebepsiz zenginleşen davacı sigortalıdan geri alınıp alınamayacağı ve Kurum'un taksitle geri alma kararının iptali gerekip gerekmediği, gerekiyorsa, sebepsiz zenginleşen davacının geri verme borcunun kapsamının ne olduğu konularındadır.

Özel Daire özette, sebepsiz zenginleşen davacının, iyi niyetli olduğunu, kıtı kıtına geçindiğini, arada geçen zaman içerisinde bu paraları tükettiğini, zenginleşme hiç olmasaydı bulunacağı durumdan daha kötü bir hale düşürülemeyeceğini, Borçlar Kanunu'nun m.63 koşullarının oluyda oluştuğunu, bildirerek, Kurumun geri alma hakkı bulunmadığını ve dolayısıyla davacının, bu konuya yönelik davasının kabulü gerektiğini ileri sürmektedir.

Uyuşmazlığın çözümünde öncelikle, aşağıdaki konuların vurgulanması zorunludur.

Bir defa, davacının haksız olarak zenginleştiği, yukarda açıklandığı gibi, kesin hüküm ile sabittir. Davacı ile aynı isim ve soyadını taşıyan bir başka kişinin sigorta belgelerinin, yanlışlıkla davacının dosyasının içerisine girdiği ve o kağıtlarda işe giriş tarihi 7.7.1957 olarak yazılı bulunduğu ve bu tarihe göre yaşlılık aylığı bağlama koşulları varsayıldığından dolayı, davacıya aylık bağlanıp, 7 yıl boyunca ve 6.464.758.- TL'ye ulaşıncaya kadar ödendiği, 1.6.1959'da işe girdiği anlaşılınca, aylığın kesildiği ve 700 göstergede ayarlandığı ve bu işlemin iptaline ilişkin davanın reddine dair yerel mahkeme kararının onandığı ve böylece davacının söz konusu zenginleşmesinin, haksız olduğunun belirlendiği açık ve seçik olarak ortadadır.

Öte yandan, davanın yasal dayanağının Borçlar Kanunu'nun 63. maddesi olduğunda da kuşku yoktur.

Anılan Kanun'un 61. maddesi uyarınca, ilke olarak, sebepsiz zenginleşenin haksız yere fazla aylık alma şeklinde gerçekleşen paraları, geri vermesi icabeder. Ne var ki, bu geri verme borcunun kapsamı, 63. madde ile belirlenmiş olup, sebepsiz zenginleşen kötü niyetli ise, iadeye ilişkin ilke çevresinde işlem yapılacak ve zenginleşmenin azaldığını savunamayacaktır. Şayet, iyi niyetli ise, iade zamanında elinde kalanla sorumlu olacak, kendisinden iade talep olundu andaki fazlalığı geri vermekle yetinecektir. Şu var ki, zenginleşmenin azalması veya tamamen kalkması, düşmesi olgusu, bir iddia veya defidir. Zenginleşen tarafından iddia ve ispat olunmalı, ileri sürülmelidir. Böyle bir iddia ve savunma olmadıkça, hakim tarafından, kendiliğinden nazara alınmaz. Böyle bir iddia ve ispat olmadıkça, zenginleşmenin azaldığı,

ya da kalktığı, resen kabul edilemez ve haksız zenginleşen zenginleşmenin başında iktisap ettiği miktarla sorumlu olur (Bkz. Prof. Dr. F. Eren, Borçlar H., Cilt: 3, Sh.62-63; Doç. Dr. Turgut Öz, Sebepsiz Zenginleşme, Sh: 146-147). Bu görüş usul hukuku bakımından da doğrudur. Zira hâkim, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun m.74 gereğince iddia ve savunma ile bağlıdır. Öte yandan, zenginleşmenin kalktığı, düştüğü ve azaldığı yollu bir iddia ve savunma, iade borcunun kapsamı bakımından, birtakım incelikler taşımakta, harcamanın özellikleri, ikame değerler söz konusu olabilmektedir. İade borcunu kaldıran ve azaltan türden harcamaların olduğu yollu bir iddia ve savunma mahkemeye sevkmeden ve kanıtlanmadan, iade borcunun kalktığı, resen Yargıtay Özel Dairesi tarafından kabul edilemez.

Davaya konu olayda davacı, Borçlar Kanununun m.63/1 çevresinde bir iddia ileri sürmemiştir. İyi niyetli olduğu, zenginleşmenin kalktığı, düştüğü, azaldığı ve bu nedenle haksız aldığı aylıkları iade borcuyla sorumlu tutulmaması gerektiğinden, yargılamanın hiç bir evresinde söz etmemiştir.

Davacının davası, göstergesinin 1345'den 700'e indirilmesinin yanlış olduğu, aylığın tekrar 1345 göstergeden hesaplanması ve bu iddiaya bağlı olarak aylık farkların taksitle kendisinden geri alınması hakkındaki Kurum kararının iptali ve uygulamanın durdurulmasına ilişkindir.

Böyle bir dava, talep karşısında, Yargıtay Özel Dairesi'nin, Borçlar Kanunu' nun 63/1. maddesinin re'sen uygulanmasını önermesi ve sanki anılan maddeye göre ve sırf zenginleşenin işçi olduğundan bahisle, zenginleşmenin kalktığı, düştüğünün kanıtlandığı yolunda bir sonuca ulaşması, doğru değildir. Kaldı ki, iyiniyet ile zenginleşmenin kalkması, düşmesi, azalması konuları, ayrı ayrı konulardır. Bir an için iyiniyet bulunduğu kabul edilse bile, zenginleşmenin kalktığı, düştüğü ve azaldığı yollu iddia ve savunmanın yöntemince kanıtlanması zorunludur.

Öte yandan olayda, davacının iyi niyetle zenginleşen muktesip olarak kabulü de dosya içeriğine uymamaktadır.

Şöyle ki: haksız iktisap sigortalının işe giriş tarihinin 1.6.1959 yerine, 7.7.1957 olarak kabulünden doğmuştur. Bilindiği gibi, işe giriş tarihi, 506 sayılı Kanun m.108 uyarınca, sigortalılık süresinin ve bu sürenin hesabının başlangıç noktasıdır. Ayrıca prim ödeme gün sayılarına da etkili olabilir. Sigortalılık süresi ve prim ödeme gün sayısı ise, aylık bağlanmasının etkili ve önemli koşullarındandır. Bu nedenle, burada da aylık bağlama ve göstergeyi 1345 olarak saptama olgusunu,

İşe giriş tarihinin hatalı şekilde 7.7.1957 olarak kabulünü etkilemiştir. Hayatın olağan akışına göre; kişiler, hayatta belli olayları bilir ve hatırlarlar. Örneğin; okula gitme, askere gitme, okul bitirme, terhis olma, evlenme, boşanma ve ilk defa paralı bir işe, memuriyete girme, emekli olma, gibi olaylar, hayat deneyimlerine göre, ilgili kişi tarafından bilinir ve hatırlanır. Çünkü, bu olaylar, insan hafızasında iz bırakırlar. Bu nedenle, davacı 15.9.1982 tarihli emekliye sevk dilekçesi verirken, 1.6.1959 tarihinde işe girdiğini biliyordur, bilmesi gerekiyordu. Buna rağmen; O dilekçede, işe giriş sigortalılık başlangıcını, 7.7.1957 olarak gösterdi. Dosyasına her nasılsa, başka bir İsmail'in evrakının girmesi ve o İsmail' in de 7.7.1957'de işe girmiş bulunması nedeniyle, bildirilen işe giriş tarihi ve isim ve soyadı aynıyetini, yüzeysel bir incelemeyle saptayan, Kurum, haksız iktisaba yol açan aylığı bağladı. Doğaldır ki, davacının baba-ana adı, doğum tarihi, nüfusa kayıtlı olduğu, çalışmalarının geçtiği yer, gibi konularda detaylı inceleme yapsaydı, bu hataya düşmeyecekti. Muhtemel ki, davacı Kurum nezdinde ki şahsi dosyayı incelemek fırsatını buldu. Başka İsmail'in evrakını kendi dosyasında gördü. Onun işe giriş tarihinin 7.7.1957 olduğunu da öğrendi ve aylık bağlanmasını isteyen dilekçeye, işe giriş tarihini, bundan faydalanmak üzere, 7.7.1957 olarak yazdı. Böyle olmasa, öteki İsmail'e ait 7.7.1957 tarihini, aynen ve hatasız, emekliye sevk dilekçesine 7.7.1957 olarak yazması mümkün değildir. Herhangi bir yanlış tarih yazılmamış, öteki İsmail' in işe giriş tarihi yazılmıştır. Özel bir anlamı bulunduğu ortadadır. Kaldı ki davacının işe giriş tarihinin 1.6.1959 olduğunu, sadece hayatın olağan akışı nedeniyle değil, aşğıdaki belgeler delaletiyle de gayet iyi bildiği anlaşılmaktadır.

Zira, işverenden gelen şahsi dosyasında, mühimmat fabrikasında çalışmak istediğine dair dilekçesi, 26.5.1959 tarihlidir. "Davacının imzasını taşımaktadır. Bu dilekçe üzerine 1.6.1959'da işe alınmıştır. 1.1.1964 tarihinde işverene verdiği dilekçede 5,5 senedir fabrikada çalıştığını (B) sınıfı işçiliğe geçirilmesini istemiş..." ve isteği kabul edilmiştir. Bilhesap, 1.6.1959'da işe başladığını bildirmiş olmaktadır. 20.6.1968 tarihinde, bağlı olduğu Askeri Fabrikalar Tekaüt ve Muavenat Sandığı'nın Sosyal Sigortalar Kurumu'na devri nedeniyle, düzenlenen ve davacının imzasını taşıyan işe giriş bildirgesinde, işe giriş tarihi, 1.6.1959 olarak gösterilmiştir. 24.5.1977 günü işverene verdiği dilekçede "... 18 hizmet yılını doldurduğundan kıdem ikramiyesi verilmesini" ve 21.5.1979 tarihli dilekçesinde "... 20 hizmet yılını doldurduğundan işçi teşvik ikramiyesi verilmesini" istemiş ve bu istekleri kabul edilmiş olup, hesap sonucu 1.6.1959 günü işe girdiğini bildiği ve işçilik haklarını almada, bu tarihi, periyodik olarak, hatırladığı ve kullandı-

ği anlaşılmaktadır. Ayrıca, aksi sabit oluncaya kadar geçerli ve imzasını taşıyan müfettiş tutanağında ".. 1959 senesinde işe girdiğini.." ifade etmiştir.

Böylece, 1.6.1959'da işe girdiğini bildiği halde, yaşlılık aylığı bağlanmasını isteyen dilekçesinde, 7.7.1957'de işe girmiş gibi göstermesi ve bu tarihi de, evrakı kendi dosyasına giren İsmail'in işe giriş tarihine tam bir paralellik içerisinde 7.7.1957 olarak yazması dürüstlüğe ve iyi niyete uygun davranışlar değildir. Öte yandan Kurum, isteğini kabul edip kendisine yaşlılık aylığı bağlayınca, aylık bağlama kağıdının bir nüshasını davacıya tebliğ etmiş ve bu kağıtta da işe giriş tarihi, açıkça 7.7.1957 olarak gösterilmiş ve bu tarih esas alınarak gösterge ve aylığın bağlandığına ilişkin detaylar gösterilmiştir. Buna rağmen davacı, 1.6.1959'da işe başladığını bildiği halde, Kurum'u, bu konuda uyarlamış ve 7 yıl boyunca, haksız zenginleşmesi kabul etmiştir. O kadar ki, işbu davayı açarken dahi ve hatta yargılamanın sonuna kadar gerçeğin ve hatanın yargı kararıyla ortaya çıkmasına ve kesinleşmesine rağmen hata ve davranışını sürdürmüş, Kurum'un 1345 göstergeden bağladığı aylığın doğruluğunu savunmuştur.

Borçlar Kanunu'nun 63. maddesinde söz konusu edilen hüsünüyet MK m.3'de yazılı subjektif hüsünüyettir. Bilindiği gibi hüsünüyet, deruni bir olgudur. Varlığı ya da yokluğu, ilgili kişinin davranışlarıyla belli olur. Halin icabına göre, kendisinden beklenen özeni göstermeyen kimse, hüsünüyetli sayılamaz. İşe giriş tarihini, gerçeğe aykırı bir şekilde 1.6.1959 yerine 7.7.1957 olarak bildiren ve isim ve soyadı benzeyen birisi hernasılsa kendi dosyasına giren sigorta kâğıtlarında yazılı 7.7.1957 tarihini kendi işe giriş tarihiymiş gibi kuruma verdiği aylık bağlama dilekçesinde gösteren, üstelik işe giriş ve sigortalılık süresi ve prim ödeme gün sayısına göre aylık bağlandığını esasen bildiğinden başkasının işe giriş tarihine göre bağlanan aylıkların, günün birinde farkedileceğini, geçerli bir sebebe dayanmadığını ve o zaman aldıklarını geri vermesi gerekeceğini, düşünmek ve hesaplamak durumundadır. Asla kendisinden beklenen özeni sarfeden bir kişi kabul edilemez. Bu davada olayın özelliği, zenginleşmenin iyi niyetle olamayacağını açıkça göstermektedir. Zira, işin başında dürüst olsa, özenli ve dikkatli davranırsa, zenginleşmenin geçerli bir sebebe dayanmadığını kolayca anlaması gerekirdi.

Kötü niyetli muktesibin, iade borcu ise, halen elinde kalanlarla sınırlandırılmış değildir (Bkz. von Tuhr, Borçlar Hukuku, C. Edege çevrisi sh: 445 ve devam Prof. Dr. F. Eren, Borçlar H. Cilt:3, Sh:62 ve dum, Doç. Dr. İ. Ulusan İyi Niyetle Zenginleşmenin İade Borcunun Sı-

nırlandırılması Sorunu, Sh:33 ve dvm, Doç. Dr. T. Öz, Sebepsiz Zenginleşme sh:146 ve dvm. Gauch/Schluap/Jaggi Schweizerishes Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, Band 1, Zürich, 1987 Nr.1144, Keller-Schaufelberger, Ungerechtfertigte Bereicherung Band III, Frankfurt 1982, S.85).

O itibarla, sebepsiz zenginleşen davacıdan, haksız ve fazla ödenen aylıkların geri alınmasına ilişkin kurum kararı dahtı doğrudur. Zenginleşmenin iadesi gerekmektedir. Kurum'un bu yöndeki kararının iptaline ve geri almanın durdurulmasına hukukça olanak yoktur. Olayda, iade borcunun davacının elinde kalanla sınırlandırılması, zenginleşmenin kalkması, düşmesi, azalması söz konusu değildir.

Bu durumda, mahkemece mevcut delillerin değerlendirilmesi suretiyle iade isteğinin de reddedilmesi doğrudur.

O halde usul ve yasaya uygun bulunan direnme kararı onanmalıdır.

Sonuç: Davacı vekilinin temyiz itirazlarının reddi ile, direnme kararının yukarı da açıklanan nedenlerle (onanmasına), 5.2.1992 günü yapılan ilk görüşmesinde ve 12.2.1992 günü yapılan ikinci görüşmesinde çoğunluk sağlanamadığı için, 19.2.1992 gününde yapılan üçüncü görüşmede oyçokluğuyla karar verildi.

Kararın İncelenmesi

I. İnceleme konusu Yargıtay kararına neden olan olayda, sözkonusu kararın metninden anlaşıldığı kadarıyla:

1. Davacı haksahibine, Sosyal Sigortalar Kurumu'na başvurması üzerine, 1.10.1982 gününde 1345 gösterge temel alınmak suretiyle yaşlılık aylığı bağlanmış ve 9.6.1989 gününe kadar ve yedi yıl süreyle kurum tarafından yaşlılık aylığı ödemeleri sürdürülmüştür. Bu tarihte, davacı haksahibinin ilk işe giriş tarihinin 7.7.1957 yerine 1.6.1959 tarihi olduğunun Kurumca saptanması üzerine ise, 700 gösterge temel alınıp yeniden yaşlılık aylığı bağlanmış ve fazla ödenmiş bulunan yaşlılık aylıklarının iadesini sağlamak için, aylıktan kesinti yapılmasına başlanmıştır. Bunun üzerine, davacı haksahibi, 1345 göstergeden hesaplanan yaşlılık aylığının kesilip 700 göstergeden yaşlılık aylığı ödenmesine ilişkin Kurum işlemlerinin iptali ile son aylığın ilk aylığa uygun biçimde düzeltilmesi için dava açmış ve Kurum kesintilerinin durdurulmasını ihtiyati tedbir yoluyla istemiştir.

Alt mahkeme, olayda BK. m.63'ün koşullarının gerçekleştiğini gözönünde bulundurmamak suretiyle, Kurumun gerekli kesintileri yaparak iadeyi gerçekleştirebileceğini kabul etmiş ve haksahibince açılmış bulunan davanın reddine karar vermiştir.

2. Alt mahkeme kararının temyiz edilmesi üzerine uyuşmazlık, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nin önüne gelmiştir. Bunun üzerine, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi; yaşlılık aylığını yedi yıl süreyle fazla ödeyen Kurum karşısında, davacının kötünietinden sözedilemeyeceğini ve kim-senin zenginleşmeden önceki durumundan daha kötü duruma düşürülemeyeceğini gerekçe göstererek, olayda BK. m.63'ün koşullarının gerçekleştiğini ait mahkemenin gözönünde bulundurması gerektiğine karar vermiştir.

3. Kararı Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nce bozulan alt mahkeme, özel daire kararının gerekçelerine katılmayıp direnme kararı almış ve bunun üzerine de uyuşmazlık, bu kez Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun önüne gelmiştir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, sözkonusu iki karardan alt mahkemeninkini tercih etmiş ve yerinde bulunduğu direnme kararının onanmasını uygun bulmuştur. Bu anlamda, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun kararında yazılı gerekçelere göre; ilkin, iade borcunun kalkmış olması, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi tarafından kendiliğinden (re'sen) kabul edilemez. İkinci olarak da; dosya içeriği, davacının iyiniyetli olduğunu göstermemektedir. Nitekim, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'na göre; davacı işe girdiği tarihi bilmesi gerekirken emeklilik dilekçesinde bir başka tarihi göstermiştir. Sonra, davacı; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun tahminine göre, Kurumdaki kişisel dosyayı inceleme fırsatını elde etmiş ve dosya içine kendisiyle aynı adı taşıyan bir başka kişinin evrakının karıştığını görerek, sözkonusu kişinin işe giriş tarihini kendisininymiş gibi bildirmiştir. Çünkü, işverende bulunan davacıya ait kişisel dosyadaki yazılardan, davacının gerçek işe giriş tarihini bildiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda, davacı; gerçek işe giriş tarihini bildiği halde, yedi yıl boyunca Kurumu uyarmayıp haksız zenginleşmeyi kabul etmiştir. Buna göre de, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, direnme kararının onanması görüşüne ulaşmıştır.

II. İnceleme konusu Yargıtay kararı bakımından, çözülmesi gereken hukuki sorun; görüldüğü üzere, yedi yıl gibi uzun bir süre fazla ödediği yaşlılık aylığını Kurumun geri alıp alamayacağı ve geri alabildiği takdirde de, iade borcunun kapsamına nelerin gireceği noktalarında toplanmaktadır. Bütün bu noktaların çözümü ise, davacının iyiniyetli olup olmadığında odaklanmaktadır. Nitekim, sebepsiz

zenginleşmede iade borcunun kapsamını ve iade sırasında hangi harcamaların istenebileceğini belirleyen BK. m.63 ile 64, zenginleşenin iyiniyetli sayılıp sayılmayışına göre değişik düzenlemeleri içermektedir. Bu anlamda, iyiniyetli zenginleşen, BK. m.63/1 uyarınca, iade zamanında elinde kalanla sorumlu olacakken; kötünüyetli zenginleşen, BK. m.63/II'ye göre, böyle bir zenginleşmenin azaldığı savunmasını yapamayacaktır. Bunun gibi, iyiniyetli zenginleşen yaptığı yararlı harcamaları her zaman isteyebilirken; kötünüyetli zenginleşen, bunları iade sırasında varolan değer fazlalığı oranında isteyebilecektir (BK. m.64). Ancak, BK. m.64; zenginleşenin yaptığı zorunlu harcamaları isteyebilmesi ve eklenen fazlalığı söküp alması konusunda, iyi/kötü niyet ayrımını yapmamıştır.

1. Sebepsiz zenginleşmenin edindirdiği ekonomik değerdeki hertür-lü hak ve malvarlığı değerleri, zenginleşenin malvarlığında bir artışa yolaçar. Buradaki artış, malvarlığının aktifinin artması biçiminde ortaya çıkabileceği gibi; malvarlığında, oluşabilecek bir eksilmenin önlenmesi biçiminde de görünebilir [Ayrıntılı bilgi için bak. A. Ataay, Borçlar Hukunun Genel Teorisi, İstanbul 1986, 366-367; F.N. Feyzioğlu, Borçlar Hukuku I-Genel Hükümler, İstanbul 1976, 728-730; M.T. Öz, Öğreti ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme-Borçlar Kanunu 61-66. Maddelerine İlişkin İçtihatlar ile, İstanbul 1990, 24-27; F.H. Saymen-H.K. Elbir, Türk Borçlar Hukuku-Umumi Hükümler, İstanbul 1958, 539-541; K. Tunçomağ, Türk Borçlar Hukuku I-Genel Hükümler, İstanbul 1976, 610-614]. Her iki biçimdeki zenginleşmenin varlığı halinde ise, zenginleşmeye yolaçan fazlalığın geri verilmesi gerekir. Ancak, geri verme yükümüne ilişkin düzenleme (BK. m.63, 64) açısından, sebepsiz zenginleşen kişinin ne zaman iyiniyetli ve ne zaman da kötünüyetli sayılacağına saptanması, büyük önem taşır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun kararında ise; öncelikle iyi veya kötünüyetin varlığının tartışılması yerine, BK. m.63'ün koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediği noktasını, yani zenginleşmenin azaldığı veya tamamen ortadan kalktığı ya da düştüğü savunmasını yargıcın kendiliğinden gözönünde bulunduramayacağından sözedilmiştir. Oysa, zenginleşenin niyetinin niteliğini saptama zorunluğu, BK. m.63/1 çevresinde yapılacak böyle bir savunmadan önce gelmektedir. Nitekim, iyiniyetli zenginleşen, daha önce de belirtildiği üzere, iade zamanında elinde kalanla sorumlu olurken; kötünüyetli zenginleşen, zenginleşmenin azaldığı ya da ortadan kalktığı savunmasını yapamamaktadır (BK. m.63). Bunu gözönünde bulundurmanın ise, kendiliğinden araştıramama ilkesiyle bir ilgisi bulunmayıp; yargıç, yasanın aradığı koşulların gerçekleşip gerçekleşme-

diğini inceleme yetkisine sahiptir. Bu anlamda, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun kararında birbiriyle karıştırılan noktalar; kural olarak iyiniyetli sayılan zenginleşenin kendisinden iade istendiği sırada baştaki sebepsiz zenginleşmesinin kısmen veya tamamen ortadan kalktığını ispat edip aynı oranda iade borcundan kurtulması, yani azalmanın ne oranda gerçekleştiğinin kanıtlanması ile azalmanın gerçekleşip gerçekleşmediğini inceleyebilme hususlarıdır. Gerçekten, sözkonusu azalmanın ne oranda ortaya çıktığını kanıt yükü, iyiniyetli zenginleşene ait olup; bu oran, yargıç tarafından, kendiliğinden gözönünde bulundurulamaz. Buna karşılık, herhangi bir zenginleşme olayında, iyiniyetli zenginleşen bakımından azalmanın varolup olmayacağı, yargıç tarafından, kendiliğinden gözönünde bulundurulabilecek bir nokta olmalıdır. Bu anlamda, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi de; iyiniyetli olarak şaydığı davacıya ait itiraz konusu kararında, ".. Yaşam deneyimlerine göre, davacının günümüzün koşullarına göre, günü gününe ve kıtı kıtına yaşayan kimse olduğunun kabulü gerekir. Bu durumda, özellikle yanlış ödemelerin geri alınması durumunda, zenginleşme hiç olmasaydı, davacının bulunacağı durumdan daha kötü duruma düşeceği açık seçiktir.." anlatımına yer vererek, sadece, azalmanın varolacağına dikkatleri çekmek istemiştir.

Diğer yandan, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi; daha kararının başında, ".. Uyuşmazlık, Kurum'un 7 yıl süreyle yanlış ödediği yaşlılık aylığını geri alıp alamayacağı, başka bir anlatımla, davacının yaşlılık aylığı bağlanmasında, Kurum'u yanıltıp yanıltmadığı kötü niyetli olup olmadığı noktasında toplanmaktadır.." anlatımına yer vererek, zenginleşene ait niyetin niteliğinin iade borcu üzerindeki etkisini kavrayabilmiş ve sorunun çözümü için hareket edilecek temel noktayı yakalayabilmiştir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun kararında ise, iade borcu üzerindeki iyiniyetin rolüne, adeta ikinci bir nokta olarak bakılmaktadır. Bu da, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ile Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nin, olayın çözümüne değişik açılardan yaklaşılmak suretiyle baktıklarını göstermektedir. Ancak, isabetli olan hareket noktası; sanırım, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'ninki olsa gerekir.

2. Kural olarak iyiniyetli sayılıp iade borcundan kurtulmak isteyeneye karşı; sözkonusu azalmanın, kendisinin kötüniyetli olduğu bir sırada gerçekleştiğinin kanıtlanması gerekir ki, tam olarak iadeye hükmedilebilsin. Bunun üzerine, zenginleşmiş olan kişinin yapabileceği tek şey, kazandığı şeyin kendisinin hiçbir kusuru olmaksızın kısmen veya tamamen telef olduğunu kanıtlamaktır. Zenginleşenin salt iyi ya da kötü-

niyetli oluşu da, iktisap anı için önemli değildir. Nitekim, iktisap anında iyiniyetli olan kişi, sonradan kötüniyetli olabileceği gibi; iktisap sırasında kötüniyetli olan kişinin, ender olmakla birlikte, sonradan iyiniyetli bulunması da mümkündür [Bak. Öz, 147].

a.) Uyuşmazlık konusu olayın özelliği; davacı haksahibinin, sonradan iyiniyetli duruma gelmesini önlere niteliktedir. Gerçekten, işe giriş tarihini, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun kararındaki anlatımla, "gerçeğe aykırı bir şekilde 1.6.1959 yerine 7.7.1957 olarak bildiren ve isim ve soyadı benzeyen birisinin hernasılsa kendi dosyasına giren sigorta kâğıtlarında yazılı 7.7.1957 tarihini kendi işe giriş tarihiymiş gibi kuruma verdiği aylık bağlama dilekçesinde gösteren, üstelik işe giriş ve sigortalılık süresi ve prim ödeme gün sayısına göre aylık bağlandığını esasen bildiğinden başkasının işe giriş tarihine göre bağlanan aylıkların, günün birinde farkedileceğini, geçerli bir sebebe dayanmadığını ve o zaman aldıklarını geri vermesi gerekeceğini, düşünmek ve hesaplamak" zorundadır.

Dahası; davacı haksahibi, Kurumu uyarmayıp, yedi yıl boyunca haksız zenginleşmeyi kabul etmiştir. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi ise; haksız ödemenin sonuçlarının, yedi yıl gibi uzun bir süre fazladan ödeme yapmış bulunan Kuruma bağlanması gerektiği görüşündedir. Çünkü, Kurum; Yargıtay 10. Hukuk Dairesi' ne göre, "Anayasa'dan kaynaklanan sosyal güvenlik ödevinin zorunlu sonucu bulunan, gerekli araştırma görevini yapmadan yaşlılık aylığı bağlamış ise", bunun sonuçlarına katılmak durumundadır. Söz konusu görüş; Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nin, zenginleşenin sorumluluğunu kabul etmemedeki takdir yetkisine sosyal içerikli saikleri dayanak yaptığını açıkça göstermektedir. Bu anlamda, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi; anılan kararında devamla, "... Yaşam deneyimlerine göre, davacının günümüzün koşullarına göre, günü gününe ve kıtı kıtına yaşayan kimse olduğunun kabulü gerekir. Bu durumda, özellikle yanlış ödemelerin geri alınması durumunda, zenginleşme hiç olmasaydı, davacının bulunacağı durumdan daha kötü duruma düşeceği açık seçiktir.." anlatımına yer vermektedir. Belirtilen anlatım da, tarafların sosyal ve ekonomik durumlarını gözönünde bulundurup iade borcunu takdir ederken sosyal düşünceye yer veren, daha önce ki Yargıtay kararları [Bunlar için bak. İ. Ulusan, İyiniyetli Sebepsiz Zenginleşenin İade Borcunun Sınırlanması Sorunu, İstanbul 1984, 182 vd. ve 216 vd.] doğrultusundadır.

Yargıtay kararlarında sosyal saik ve düşüncelere yer verilmesini yerinde bulmakla birlikte; inceleme konusu kararda olayın özelliği gereği, bunların gözönünde bulundurulamayacağı görüşümdedir. Gerçekten,

inceleme konusu kararın diğerlerinden ayrılan yanı; buna dayanak oluşturulan olayda Kurumun yanıltılmış bulunması, diğerlerinde ise, zenginleşenin böyle bir durumu olmaksızın ödemenin yanlış biçimde gerçekleşmesidir. Gerçi, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi; itiraz konusu kararında, ".. Davacının yaşlılık aylığı bağlanması işleminde kurumu yanılttığı giderek kötü niyetli olduğu söylenemez. Zira, belirli bir yaşa gelmiş ve eğitim düzeyi sınırlı sigortalıdan, 25 yıl öncesine ait ilk işe giriş tarihini hatırlayıp Kurum'a bildirmesinin istenmesi, hayatın olağan akışına ve yaşam deneyimlerine uygun düşmeyeceği ortadadır.." biçimindeki bir düşüncüyü kabul etmektedir. Belirtilen bu gerekçe, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararındaki görüşün aksine, kanımca da doğrudur. Ancak, dosya içeriğine bakıldığında, olayın bununla bitmediği anlaşılmaktadır. Gerçekten, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun kararındaki metinden anlaşıldığı üzere, dosya içindeki yazı ve olaylardan davacı haksahibinin işe giriş tarihini bildiği görülmektedir. Buna göre de, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nin kararındaki, ".. şu duruma göre, davacının iyiniyetli olarak kabul edilmesi gerektiği ve durumu bilerek yaşlılık aylığı almadığı, dosya içeriğinden anlaşılmaktadır.." biçimindeki anlatımına itibar etme olanağı ortadan kalkmaktadır.

b) Esasen, işe giriş tarihiyle ilgili bilgilerin davacı haksahibinden Kurumca istenmesini ve sosyal sigorta yardımlarının yapılması sırasında bu beyanların temel alınmasını, sosyal devlet ilkesiyle bağdaştırmak oldukça güçtür. Çünkü, Kurumun varlık nedeni ve görevi; Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nin kararında isabetle belirtildiği üzere, sigortalılarla ilgili tüm bilgi ve belgeleri elinde bulundurarak onları sağlıklı bir biçimde izlemektir. Anayasa güvencesi altındaki sosyal güvenlik hakkını (Ay. m.60) gerçekleştirmekle yükümlü olan bir kamu (devlet) kurumunun, yüzeysel araştırma yapıp kişilerin beyanlarıyla yetinmesi ise, bununla çelişir. Ancak, inceleme konusu kararın dayandığı olaydaki durum, bundan farklıdır. Çünkü, dosya içindeki bilgi ve belgeler; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun kararındaki metinden anlaşıldığı üzere, davacı haksahibinin ilk işe giriş tarihini bilmediğinden sözetmeyi önlere niteliktedir.

III. Sonuç itibariyle; inceleme konusu Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararını ulaştığı nokta açısından isabetli bulduğumu belirtmek isterim. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nin itiraz konusu olan kararı ise; dosya içeriğini tam olarak değerlendirememiş olmasına karşın, sosyal saik ve düşüncelere yerverişi bakımından, son derece dikkat çekicidir.

Doç. Dr. Tankut CENTEL